

Una nova esperança per al Misteri

El 29 de maig vinent Elx tornarà a estar pendent de la UNESCO. Si al desembre del 2000 el Palmerar rebia la màxima distinció d'aquest organisme, ara és el Misteri el que opta a ser reconegut com a "Obra mestra del patrimoni oral de la humanitat".

Els arguments presentats en l'informe que avala la candidatura encaixen a la perfecció amb el perfil que demana la UNESCO per a aquesta nova categoria.

Imatge d'un dels moments culminants de la representació del Misteri. La Mare de Déu, envoltada dels apòstols, canta per última vegada abans de la seua mort.

El Misteri d'Elx optarà finalment a la declaració de Patrimoni de la Humanitat per part de la UNESCO en una nova categoria que entra en funcionament enguany i que està dedicada a les obres mestres del patrimoni oral i immaterial de la humanitat. D'aquesta manera, la UNESCO, que fins ara només havia distingit el que tradicionalment es consideren monuments històrico-artístics (catedrals, castells, conjunts arqueològics, etc.) fa un pas endavant en el reconeixement de tota la cultura immaterial.

De fet, ja des del moment de l'entrada en vigor, el 1972, de la Convenció sobre la Protecció del Patrimoni Mundial, que regula les fórmules de reconeixement dels patrimonis mundials, alguns

estats membres de la UNESCO començaven a assenyalar que es tractava d'un document que prioritza la cultura material sobre l'oral. Així doncs, el 29 de maig vinent, la candidatura del Misteri d'Elx podria convertir-se en la primera reconeguda per la UNESCO.

La Festa, com també s'anomena el Misteri, és la representació del drama de la mort i assumpció de la Mare de Déu que se celebra cada any els dies 14 i 15 d'agost a la basílica de Santa Maria d'Elx i que continuen interpretant els veïns d'Elx (religiosos i seglars). Consta d'uns dos-cents versos en català i és un testimoni del teatre medieval religiós que es va convertir en una autèntica devoció popular a Itàlia, Alemanya, França o Anglaterra, però

especialment als territoris de la Corona d'Aragó. Així, els exemples de Santa Maria de l'Estany, Badalona, Mallorca, València, Igualada, Tortosa i Castelló són alguns dels més importants. El d'Elx, però, és l'únic que s'ha mantingut viu i sense interrupcions fins als nostres dies.

Dels possibles orígens del Misteri se n'ha parlat molt. Tot i que algunes tradicions locals el relacionen amb la conquesta d'Elx per part de Jaume I (1265), actualment –i d'acord amb la documentació existent, i també a la llengua utilitzada, la música i l'escenografia– existeix pràcticament unanimitat a datar els orígens dels Misteri cap mitjan segle XV.

Reconeixement a la cultura oral.

El passat 28 de desembre representants de la Generalitat Valenciana i del Patronat del Misteri d'Elx lliuraven a la seu de la UNESCO a París l'informe sobre la candidatura de la Festa a Patrimoni de la Humanitat. Aquesta, però, no ha estat la primera vegada que la UNESCO examina la importància del Misteri. Ja el juny de 1998 la Generalitat i l'Ajuntament d'Elx presentaven formalment davant la UNESCO la candidatura conjunta del Palmerar i del Misteri, però la inexistència, en aquells moments, d'una distinció específica per a béns immaterials, va obligar els tècnics a retirar el Misteri de la candidatura i a presentar el Palmerar en solitari.

Una comunicació de la UNESCO que va arribar a la Conselleria de Cultura la passada tardor, però, va obrir una porta a l'esperança. Per primera vegada l'organisme internacional acceptava la possibilitat de presentar béns immaterials. Però hi havia poc temps. "En assabentar-nos –diu Luis Pablo Martínez, inspector de Patrimoni de la Direcció Territorial de la Conselleria de Cultura i Educació a Alacant– que havíem de lliurar l'informe el 31 de desembre, es va produir una mena de revolució entre tots els tècnics que estàvem implicats. De tota manera, el material que havíem preparat per a la candidatura conjunta amb el Palmerar ens va estalviar molta feina".

Tot això, afegit al fet que en aquesta nova categoria cada estat només pot proposar una candidatura, va fer que el Consell de Patrimoni Històric (organisme estatal encarregat de donar llum verd a totes les candidatures que opten a ser Patrimoni de la Humanitat) aprovara per unanimitat la proposta del Misteri d'Elx.

El primer i més important dels esculls al qual va haver d'enfrontar-se la candidatura va ser, doncs, el temps. Però encara quedava una altra dificultat: omplir un minuciós informe

Un dels perills que ara per ara pot afectar el Misteri és la desvirtuació d'un tipus de teatre que es manté viu des del segle XV.

on s'explica des de la justificació de la importància del Misteri fins la procedència socioeconòmica de la gent que el fa possible o els riscos que poden contribuir a fer-lo desaparèixer.

Segons fonts que han tingut accés directe a l'informe, un dels aspectes que més s'ha remarcat ha estat l'excepcionalitat del Misteri en el sentit que és l'únic testimoni viu que, sense interrupcions, ha estat representant-se en el seu espai des dels seus orígens. L'únic representant que encara perdura d'aquell gran teatre religiós medieval que, en virtut dels decrets del Concili de Trento (1563), va quedar totalment prohibit per l'església.

Elx, però, va aconseguir eludir les obligacions de Trento, segurament, –com diuen els mateixos il·licitans–, per la voluntat del poble de continuar amb la tradició, que es va enfrontar fins i tot al clergat de la diòcesi. Finalment, i per

posar fi a les disputes, el 1632, el papa Urbà VIII va emetre un escrit en virtut del qual ordenava al bisbe d'Oriola i a tots els capellans de la diòcesi que deixaren de pertorbar el Consell de la Vila d'Elx –l'Ajuntament– i el seu poble en la seua representació anual del Misteri.

Així, el drama assumpcionista d'Elx va continuar representant-se cada mes d'agost a la basílica de Santa Maria.

A banda d'aquesta excepcionalitat, l'informe lliurat a la UNESCO també destaca el gran valor filològic, literari, escenogràfic i musical del Misteri, una manifestació, d'una banda, d'una "cultura superior" –com diuen els autors de l'informe– que ha estat mantinguda i practicada pel poble al llarg dels segles.

Un altre dels punts del formulari exigia l'argumentació de les relacions de la candidatura presentada amb altres cultures. En el cas del Misteri, aquestes relacions es fonamenten en els vincles d'alguns elements de la Festa amb la cultura oriental. Així per exemple, en un moment de la representació del Misteri, la Mare de Déu pren una palma blanca amb les mans, la besa i posteriorment se l'enduu al front. Curiosament, aquest mateix tipus de ritual és el que realitzen els sacerdots ortodoxos amb les icones.

Però si alguna cosa és important dins del formulari és la que fa referència a l'enumeració dels diferents riscos que poden afectar el Misteri en els propers anys. En aquest sentit –ja que és realment difícil que el Misteri deixi de representar-se– els perills se centren sobretot la desvirtuació, la comercialització la professionalització. En aquest sentit, els tècnics defensen que precisament allò que fa especial el Misteri és el fet que siga una manifestació mantinguda –i íntegrament representada– per veïns no professionals de la ciutat.

Opcions, confiança i sort. El fet que enguany siga la primera vegada que la UNESCO atorgarà el reconeixement d'"Obra mestra del patrimoni oral i immaterial de la humanitat" té els seus riscos. Sobretot perquè no hi haurà una dinàmica establerta i perquè els béns a avaluar seran ben diferents. Des de la famosa plaça dels comptadors de

A l'esquerra i dalt, dos imatges del Misteri. Sobre aquestes línies, els membres de la delegació valenciana a París amb la documentació que van lliurar a la UNESCO.

contes de Jamaa Lafna a Marràqueix fins el tango d'Argentina o el mateix Misteri d'Elx. "Quan la UNESCO va crear aquesta nova categoria –diu Luis Pablo Martínez–, segurament pensava més en les tradicions del tercer món –que corren riscos molt més importants per la manca de desenvolupament i de recursos econòmics– que en manifestacions com el Misteri. Són dos tipus de cultura molt diferents, i no sabem quines seran prioritàries per al jurat".

No obstant això, les opinions són esperançadores. Joan Castaño, arxiver del Patronat Nacional del Misteri i mestre de cerimònies durant els darrers vuit anys, apunta que "el Misteri encaixa perfectament en la candidatura", mentre que Rafael Climent, vocal de la Junta Local Gestora, opina que "té un tant per cent de possibilitats de guanyar molt elevat". "Confiem –diu Climent– de poder celebrar en menys de mig any

dues bones notícies de la UNESCO per a la nostra ciutat", en referència a la distinció com a Patrimoni de la Humanitat el passat desembre del Palmerar.

"Jo crec –diu Joaquín Serrano–, president gestor de la Junta Local Gestora del Misteri– que ja és un èxit haver aconseguit que l'estat espanyol i totes les autonomies aposten pel Misteri. Aquest és el gran èxit de la nostra Festa. El que vinga després, ja és somiar".

La directora general de Patrimoni de la Generalitat Valenciana, Consuelo Ciscar, participa d'aquesta eufòria i, en declaracions a EL TEMPS, qualifica d'"esforç enorme de la Generalitat" el fet d'haver presentat un informe tan exhaustiu. "Ja tenim la llotja, l'art rupestre, el Palmerar, i ara potser també el Misteri. Som una comunitat molt afortunada". "Estem molt esperançats, la candidatura reuneix totes les condicions", diu Diego Macià, alcalde d'Elx.

Les actuacions de la UNESCO, que en el cas dels béns que reben la distinció de Patrimoni de la Humanitat són més perceptibles (restauració de monuments, recuperació de jaciments arqueològics, etc.), es plantegen ara en altres termes. El reconeixement aporta, sobretot, una marca de qualitat. Segons l'arxiver Joan Castaño, "es tracta d'un títol honorífic, tot i que la UNESCO es compromet també a una mena de vigilància perquè es mantinguen els valors tradicionals de la Festa".

"El que haurà de procurar la UNESCO –conclou Luis Pablo Martínez– és que no es desvirtue la representació, que no intenten professionalitzar-la ni comercialitzar-la; que no es modernitzen els aparells que s'estan fent servir des de fa cinc-cents anys. En definitiva, que tot continue fent-se com fins ara".

Rosanna Melià